

KUML

1963

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1963

With Summaries in English

UNIVERSITETSFORLAGET I ÅRHUS

1964

Omslag:
MOESGÅRD
F. RICHARDT del.

Redaktion:
OLE KLINDT-JENSEN OG POUL KJÆRUM

Copyright 1964
by
Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark
by
Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

INDHOLD

Moesgård	7
<i>Ebbe Lomborg</i> : Gravfund fra Stubberup, Lolland	14
Menneskeofringer og kannibalisme i bronzealderen.	
<i>Oscar Marseen</i> : Lundegårde-gravpladsen fra yngre jernalder	33
<i>Erik Moltke</i> : Runeindskriften på rosetfibulen fra Nøvling	37
<i>Palle Friis</i> : Jernaldergrave ved Gjurup med teltformede dødehuse	42
<i>Robert Thomsen</i> : Forsøg på rekonstruktion af en fortidig jernudvindings- proces	60
<i>Ole Klindt-Jensen</i> og <i>Hellmuth Andersen</i> : Det ældste Århus	75
<i>Margrethe Hald</i> : Vævning over gruber	88
<i>Klaus Ferdinand</i> : Nomadisme	108
Jysk Arkæologisk Selskab	148

CONTENTS

Moesgård	13
<i>Ebbe Lomborg</i> : A grave from Stubberup on Lolland—Human sacrifice and cannibalism in the Bronze Age	29
<i>Oscar Marseen</i> : The Lundegårde cemetery from the Late Roman Iron Age..	36
<i>Erik Moltke</i> : The runic inscription on the rosette fibula from Nøvling	40
<i>Palle Friis</i> : Iron Age graves at Gjurup with tent-shaped grave-houses	57
<i>Robert Thomsen</i> : Trial reconstruction of an early process of iron extraction	70
<i>Ole Klindt-Jensen</i> og <i>Hellmuth Andersen</i> : Oldest Århus	85
<i>Margrethe Hald</i> : Pits, looms and loompits	104
<i>Klaus Ferdinand</i> : Nomads	140

Fig. 1. Herregården Moesgård syd for Århus, der i nær fremtid vil blive hjemsted for Forhistorisk Museum.
Moesgård manor house, future residence of the Forhistorisk Museum.

MOESGAARD

Med overtagelse af Moesgaard har Forhistorisk Museum fået et omfattende virkefelt. Nu kan de forskellige arkæologiske og etnografiske institutioner slttes sammen igen, blandt dem Jysk Arkæologisk Selskab der får plads til møder både for den store medlemsskare og for styret. Hvad der allerede i 1950 blev udkastet som idé af professor P. V. Glob, at udnytte Moesgaard som museum og dele af omgivelserne til monumentpark og arkæologiske rekonstruktioner, er ved at blive virkelighed.

Det kan derfor være en naturlig opgave for KUML at præsentere sit fremtidige hjem og indføre sine læsere – selskabets medlemmer – i dette indtagende herregårdsmiljø, hvor arkæologien tidligt fik støtte. Th. Dahl, som ejede Moesgaard for 100 år siden, var en af stifterne af museet, og i hans betydelige bogsamling er oldtidens kulturhistorie, forhistorie og ægyptologi rigt repræsenteret. Det vil være rimeligt at holde denne samling i tilknytning til den arkæologiske litteratur som flytter hertil.

Omslagets billede og illustrationerne i denne artikel vil vidne om den fornemt byggede gård i dejlige omgivelser, med åen bugtende gennem dunkle skovpartier

Fig. 2. Luftbillede af Moesgård med skov, marker og strand. I enklaver inden for dette areal planlægges det at anbringe originale oldtidsminder og rekonstruktioner af fortidsanlæg.

To the area between the manor-house and the coast will be transferred ancient monuments and reconstructions of prehistoric farmsteads.

ned til den lyse strand. Den passerer Skovmøllen, som nu virker igen med plaskende drivhjul og snurrende kværn.

Hvad der fremfor alt giver Moesgård dets særpræg er den intime vekselvirkning af streng plan og naturlig frodighed. Rette linjer følges gennem landskabet som alléer og vide udblik. De træder frem i hovedbygningens facade, der er klassisk enkel og ren. Men samtidig har naturen fået lov at virke med alle dens capricier. Den romantiske have – måske den første i landet – har bredt sig ud over den oprindelige plads og griber ind i barokhavens geometri. Men netop det er af charmerende virkning. Der er bragt harmoni mellem natur og gennemtænkt som tradition fra den familje, der skabte hovedbygningen og haven, Güldencronerne. I velmagtsdagene søgtes den både af skønnånder og standspersoner. Nogle nød de sirlige spadsereture ved hovedbygningen, andre fulgte de snoede gange under dunkle træhang, forbi småsøer og rislende bække. Christian Molbech, der i sin ungdom tog sig for at gennemvandre sit fødeland, har givet en henført skildring herfra: »Har nogensinde Livets Gratier og Culturens fineste Ynde, ledsagede og forhøjede af reen ædel Natur, af den hjerteligste Velvilje og den mest ukonstlede Venlighed pludselig aabenbaret sig for mig, da var det her, hvor jeg fortryllet af det Ædle og Skønne i Menneskelivet nær var ved at glemme den herlige Natur, der blomstrer i rigeste Fylde omkring dette Skønheds Yndlingssted«.

Denne tid er vel værd at mindes. I 1770'erne blev hovedbygningen skabt og omgivelserne stemte derefter. Et par rum ved indgangen fra parken vil fint og enkelt præsentere denne oprindelige stil. Den ovale havestue er således et smukt eksempel på datidens arkitektur. Zuber, som var mester for bygningen, var elev af Jardin og havde fra denne overtaget den karakteristiske halvrunde udbygning i østsidens midte mod haven. Men det har nok været hans egen tanke at føje to buede sidefløje til, ikke så lidt af en overraskelse for den der har vænnet sig til nyklassicismens sluttede rektangulære facade. Han har åbenbart villet knytte kontakt med sidebygningerne ved denne ligesom favnende gestus i sten, og han har fremhævet gårdspladsen på effektiv måde, så den fremstår i al sin storhed. Det er uden tvivl også arkitekten der har udformet alléen og have som voksende ud fra hovedbygningen. Senere er dette ført videre, som enhver der kommer vestfra ad alléen vil vide. Efter en bøjning af vejen ser man med eet den hvide facade midte hvis akse fortsætter helt ned til vandet som en lang lysning.

Moesgaards historie har været lang og broget i al sin stilfærdighed. Den begynte længe før Guldencronerne, men det var under dem den blomstrede op. Familien Dahl skabte her et særpræget kulturmiljø, som bl. a. bogsamlingen vidner om, og det øvre ovale rum vil stadig være ramme om et bibliotek, selv om det vil være nødvendigt at fordele bøgernes mægtige pres over flere værelser.

Fig. 3. Midt i museumsparken ligger Moesgård Skovmølle, hvis mølleværk og bygninger netop er istandsat. The watermill, newly restored, is now a restaurant.

Ellers er der tilsyneladende plads nok til de mange som flytter ind på Moesgaard. Det ejendommelige er imidlertid, at staben af forskere og teknikere er vokset så stærkt, at hovedbygningen straks vil være fuldt besat og der er allerede nu taget stilling til udvidelsesmuligheder. Af sidebygningerne vil forvalterfløjen blive benyttet dels til den eneste fastboende – museumsforvalteren – dels til en række arbejdsrum, der ikke kan placeres i hovedbygningen. Men det meste her vil gå til konserveringsanstalten, der endvidere får plads i den enkeltstående bygning lige vestfor. Her skal bl. a. modelbyggeri og de store konserveringskar anbringes.

Den sydlige staldlænge vil rumme foredragssal, særudstillingslokale og magasin, medens den nordlige vil blive udvidet, så den kan rumme hele den faste udstilling. Her vil man kunne følge en række væsentlige kulturformer gennem tiderne, både ved arkæologisk og – som mere livsnær illustration – etnografisk materiale. Fangstkultur, landbrug, nomadisme og bykultur vil blive illustreret ved moderne anlagte udstillinger.

Parken, der omfatter o. 100 ha skov, åbne områder og strand, vil være mere end de smukke omgivelser. Her vil man kunne vandre gennem skiftende skovtyper som illustration af vegetationsformer i Danmarks forhistorie. I disse vil bølge- og egepartierne udgøre naturlige partier, der, ligesom det øvrige, drives på forstmæssig basis uden at skovlovgivningen eller æstetisk sans vil blive generet.

Disse store arealer vil give mulighed for oprettelse af et friluftsmuseum, hvor oldtidskulturen kan belyses fra andre sider, end det er muligt i udstillingssalenes monter. Det vil komme til at omfatte en monumentpark og forsøgsområder, hvor oldtidshuse, agre, løvunge, smelteovne o. a. vil blive genskabt og give de besøgende et indtryk af livsvilkårene for fortidens mennesker. For monumentparken er der skabt et presserende behov gennem de sidste årtiers voldsomme intensivering af agerbruget og den store anlægsvirksomhed landet over, der fører til opdagelse af anlæg, som hidtil har fået lov at ligge uberørte under jordoverfladen. Gennem udgravninger har de givet arkæologien ny viden og museerne et overvældende oldsagsmateriale, men monumenterne selv har man oftest måtte sløjfe, fordi de lå i vejen for videre arbejde. Efter endt undersøgelse vil der da kun være levnet fund, tegninger og fotografier, der hvor gode de end er, dog ikke giver samme studiemuligheder som selve anlægget. Det er derfor planen at flytte sådanne dødsdømte monumenter til museet på Moesgaard og genopføre dem her, så de kan være tilgængelige for både publikum og studerende.

Selv om det efter sagens natur vil være ønskeligt, at monumentsamlingens vækst vil blive langsom, vil en systematisk indsamling dog føre til, at der i årenes løb vil skabes en alsidig typesamling. For den overvejende dels vedkommende vil disse originale anlæg blive placeret i en særlig afgrænset monumentpark, men nogle vil dog sikkert med fordel kunne genopføres i deres rette omgivelser i sammenhæng med »samtidige« gårde, huse og marker. En stensat jernalderkælder f. eks., der for øjeblikket er under udgravning, men ikke kan bevares hvor den ligger, må naturligt blive genopført i tilknytning til et hus af samme type som det, den omkring Kristi fødsel var en del af.

Fortidsmiljøerne bliver genskabt i afgrænsede partier af skoven og tilstødende marker, hvor arkæologer vil få lejlighed til at gennemprøve teorier af praktisk natur, som de er nået frem til gennem udgravninger eller specialstudier. Museets

Fig. 4. Et parti fra Giber å, der slynger sig gennem den kommende museumspark.
Giber å, a stream which winds its way through the future museum park.

eget personale vil, i så vid udstrækning som økonomi og tid tillader det, gå i gang med systematiske rekonstruktionsforsøg, hvoraf mange allerede er forberedt, nogle er i gang.

Det er således tanken at videreføre arbejdet med rekonstruktion af oldtidens huse og gårde, der naturligt vil få en fremtrædende plads i forsøgsområdet. Som grundmateriale foreligger allerede betydningsfulde fund af såvel stenalderjægerens spinkle grenhytter som stenalderbøndernes langhuse, bronzealderens og jernalderens gårde og vikingetidens stavbyggede haller og små grubehuse.

De fleste af disse hustyper er rekonstrueret i tegninger, enkelte i model, men kun jernaldergården og vikingehallen er hidtil forsøgt genskabt i naturlig størrelse i de oprindelige materialer. Til gengæld viser disse forsøg, og i særlig grad opførelsen af vikingehallen på Trelleborg, hvor frugtbare den slags eksperimenter kan være når grundlaget for dem er dybtgående arkæologiske og bygningshistoriske undersøgelser.

Alene siden opbygningen af Trelleborghuset er en hel litteratur vokset op omkring denne nybygning og dens konstruktion, hvori både positiv og negativ kritik er blevet fremført, og velbegrundede nye rekonstruktionsforslag er forelagt.

Yderligere har Trelleborghuset ført til nye udgravninger med henblik på at få

klarlagt svage eller usikre punkter i rekonstruktionen og på den måde få dem klarlagt. Hvis huset skulle genskabes i dag, ville mange detaljer i dets konstruktion og også væsentlige sider af dets arkitektur blive ændret, så genskabelsen af Trelleborg-huset har i høj grad vist sin berettigelse.

Emnerne for forsøgsfelterne vil dog ikke være begrænset til huse og gårde, selv om de vil blive naturlige midtpunkter i genskabelsen af miljøerne fra de enkelte tidsaldre; også landbruget med dets forskellige former for agerbrug og kvægavl vil blive taget op.

Stenalderens svedjebrug, jernalderens voldindrammede agre og løvenge må anlægges omkring gårdene, ligesom også tekniske forsøg af forskellig art tages op eller fortsættes. Om resultaterne kan der endnu kun gisnes, men at dømme efter udfaldet af forsøgene med svedjebrug i Draved skov og jernudsmeltning ved Drenghed og på Varde Staalværk udført i samarbejde med arkæologer, naturvidenskabsmænd og teknikere, synes et fast forsøgsområde at love vigtige fremskridt for løsningen af væsentlige problemer indenfor arkæologien.

Moesgaards tilliggender med skov og lysninger, å og strand synes ideelle til formålet. Her vil gårde og agerfelter, gravpladser med originale grave og igang-

Fig. 5. Det idylliske fiskerhus ved Giber ås udløb i bugten.
Fisherman's cottage on the beach.

værende forsøg kunne samles i selvstændige grupper efter deres tidsalder og kultur. Ved ubetydelige indgreb vil de tilstødende skovpartier kunne ændres, så de illuderer som tidens bevoksning. Ved at følge skovstierne vil de besøgende kunne vandre gennem Danmarks Oldtid og fornemme lidt af det miljø fortidens mennesker har skabt igennem årtusinder, Danmarks ældste historie.

Moesgaard

With its taking over of Moesgaard, south of Aarhus, the Forhistorisk Museum has taken the first step in a comprehensive programme already proposed by Professor P. V. Glob in 1950. As the Jutland Archeological Society will also find a place here it is reasonable that KUML introduces its readers to its new home.

The main building was erected in the 1780s by the architect Zuber, who was a pupil of Jardin, and the grounds, including perhaps the first Romantic garden in Denmark, carry on the Neoclassical lines of the building in allees and clearings stretching all the way to the sea.

The whole of the main building will go to house the growing staff of technicians and research workers, while the side buildings to the south will be occupied by the conservation department, lecture and store rooms and the hall for special exhibitions. The north wing will be extended to house the permanent display galleries.

The 250 acres of park, woodland and seashore will give room for the establishment of an open-air museum where prehistoric cultures can be illustrated from other sides than are possible in exhibition galleries. Here ancient monuments condemned to destruction by the construction of roads and the spread of towns can be reerected, some in a special "monument park", but others in natural association with experimental reconstructions of prehistoric houses, fields, leaf-pasturage, smithies and the like. The ecology of the various prehistoric periods will be reproduced in limited portions of the woods and of the adjacent fields, and there archeologists will be able to try out their theories in practice.

These will include reconstruction of houses and farms, from the flimsy huts of the Stone-Age hunters to the stave-built longhouses and small pit-dwellings of the Viking Period. Agriculture and stock-raising of various types and periods will also be taken up on an experimental basis. The results of these experiments cannot be forecast in advance, but the experiments with slash-and-burn cultivation in Draved Wood, and of iron smelting at Drengsted and Varde Steelworks show how fruitful cooperation between archeologists, natural scientists and technicians can be.

Thus by following the woodland paths around Moesgaard the visitor will be able to wander through Denmark's prehistory, and experience something of the milieu which prehistoric man formed though the millennia of Denmark's oldest history.